

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО ЯК КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ
ПРОБЛЕМИ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ АВСТРІЙСЬКОГО
ПИСЬМЕННИКА ТОМАСА БЕРНГАРДА «СТАРІ МАЙСТРИ»)**

**THE COMIC AS A CULTURAL PROBLEM AND THE SPECIFICS OF ITS RENDERING
IN LITERARY TEXTS BASED ON THE WORK OF THE AUSTRIAN WRITER
THOMAS BERNHARD "OLD MASTERS"**

Євтушевська Ю.Ю.,

orcid.org/0000-0002-5818-4768

*аспірантка кафедри германської і фіно-угорської філології
Київського національного лінгвістичного університету*

Статтю присвячено дослідженню особливостей відтворення явища комічного як культурологічної проблеми у художніх текстах. За допомогою методу перекладознавчого аналізу тексту у рамках даного дослідження проаналізовано та визначено основні мовні засоби реалізації комічного у прозовій комедії австрійського письменника Т.Бернгарда «Старі майстри» та перекладацькі способи відтворення даного явища в україномовному перекладі, виконаному перекладачем Т.Гаврилівим. У статті висловлюється припущення, що для австрійської лінгвокультури притаманна реалізація комічного через такі мовні засоби як авторські номінальні та вербальні композити із негативним компонентом, обценні та стилістично знижені лексичні одиниці, іронічні метафори та порівняння.

У межах даної наукової розвідки проаналізовано та висвітлено перекладацькі способи відтворення комічного, серед яких зокрема були виявлені такі як відтворення авторських номінальних композитів у тексті оригіналу авторськими новотворами зі схожою семантикою у перекладі, компенсація комічного ефекту за допомогою гри слів, відтворення стилістично зниженої лексики контекстуальними відповідниками та відтворення стилістично нейтральної лексики експресивними або культурно-забарвленими лексичними одиницями, а також аналізується доречність використання таких способів перекладу комічного. Окрім того представлена розвідка висвітлює проблему потенційних труднощів у розпізнанні та інтерпретації перекладачем явища комічного у вихідному тексті, одним із чинників таких труднощів було названо можливі розбіжності у творенні та реалізації комічного у свідомості представників різних лінгвокультур. З'ясовано, що завдяки використанню перекладачем культурно-забарвлених та експресивних елементів україномовний текст характеризується в цілому більш високим ступенем експресивності. У статті було також підкреслено, що такий спосіб перекладу має свої переваги та недоліки і є дискусійним, оскільки може призвести до порушення образності та втрати авторського задуму. Зокрема, коли йдеться про відтворення комічного образу конкретної культурної спільноти. Результати дослідження є внеском у розвиток сучасної теорії художнього перекладу і можуть бути використані у викладанні теоретичних та практичних курсів перекладу.

Ключові слова: художній текст, переклад, комічне, перекладацькі стратегії, лінгвокультура.

The article investigates the study of the comic phenomenon as a cultural problem and the ways of its rendering in literary texts. By using the method of translation analysis, the article analyzes and defines the main linguistic means of realizing the comic in the prose comedy of the Austrian writer T. Bernhard "The Old Masters" and the ways of rendering this phenomenon in the Ukrainian translation performed by the translator T. Gavryliv. It was suggested that the implementation of the comic through such linguistic means as the author's nominal and verbal composites with a negative component, obscene and stylistically reduced lexical units, ironic metaphors, and comparisons are inherent in the Austrian linguistic culture.

The ways of comic rendering were also analyzed and highlighted, among which, in particular, the reproduction of authorial nominal composites in the original text by authorial innovations with similar semantics in the translation, compensation of the comic effect with the help of wordplay, rendering of stylistically reduced vocabulary with contextual equivalents, and rendering of stylistically neutral vocabulary with expressive or culturally marked lexical units. The appropriateness of using such ways of comic rendering in the literary translation was also analyzed. The article emphasizes potential difficulties in recognizing and interpreting the comic in the source text by the translator due to potential differences in the creation and implementation of the comic among representatives of different linguistic cultures. It was found that because of the translator's use of culturally marked and expressive elements, the Ukrainian-language text is characterized by a higher degree of expressiveness. The article also defines that this method of translation has its advantages and disadvantages and is debatable, as it can lead to the loss of the imagery and the author's intention. In particular, when it comes to the rendering of a comic image of a specific cultural community. The results of the research contribute to the development of the modern theory of literary translation and can be used in teaching theoretical and practical translation courses.

Key words: literary text, translation, comic, translation strategies, linguistic culture.

Постановка проблеми, актуальність. Попри численні перекладознавчі розвідки, які присвячені проблемі відтворення комічного у художньому перекладі, необхідність дослідження особливос-

тей такого комплексного та багатогранного явища залишається актуальним питанням й у світлі сьогодення. Оскільки у своїх дослідженнях перекладознавці щораз частіше звертаються до культур-

но-орієнтованих підходів, а переклад визначають саме як «культурний трансфер», проблема відтворення комічного у художніх текстах на сьогодні розглядається не стільки як лінгвістичний, скільки культурологічний виклик. Процес перекладу, зокрема художнього перекладу, дослідники визначають як «діяльність, спрямовану на передачу культурної специфіки», а перекладач передусім виступає як «посередник між культурами» [14, с. 180].

Отже, у межах сучасних перекладознавчих досліджень вчені схильні до вивчення культурної специфіки комічного, а суто мовні дослідження не повністю розв'язують проблему вибору успішних перекладацьких стратегій та адекватного відтворення комічного як авторської інтенції. Тож і досі наявна необхідність у виявленні, аналізі та систематизації мовних засобів творення комічного у різних лінгвокультурах. Зокрема цікавим та дискусійним є питання вибору вдалих перекладацьких стратегій відтворення даного явища у художньому перекладі, які дозволили б успішно відтворити комічне як авторську інтенцію, враховуючи багатогранність та культурну обумовленість феномену комічного. Таким чином лінгвокультурні особливості репрезентації комічного в художніх текстах залишаються актуальною проблемою сучасного перекладознавства.

Аналіз теоретичних джерел. Дослідженню стратегій відтворення комічного у художньому перекладі на матеріалі німецької мови присвячені праці Р.С. Колесник, Л.В. Пономаренко. Мовні засоби творення комічного в українській лінгвокультурі досліджувала О.Я. Кузьмич, на матеріалі німецької та іспанської мови різновиди комічного та стратегії перекладу вивчали Б. Сантана-Лопез, С. Ліндхорст, на матеріалі італійської мови Т.В. Лазер. Проблеми передачі інтертекстуальної іронії у художньому перекладі присвячені перекладознавчі розвідки Т.Є. Некряч, А.Б. Кам'янець. Типологію мовних засобів вираження іронії як різновиду комічного вивчав Р.А. Семків. Вивченням передачі гумору у художньому перекладі на матеріалі англійської мови займалася О.Г. Підгрушна, проблемою творення комічного у певному культурному середовищі та дослідженням лінгвокультурної специфіки даного явища займалися Р.Є. Пилипенко, Х. Вітте, Т. Унгер. Відтворення комічного у кіноперекладі, зокрема типологію лінгвальних засобів вираження гумору та способи його передачі у своїх працях досліджували Я. Петерсон, Д. Чіаро та інші.

Метою статті є висвітлити завдяки описовому методу та проаналізувати завдяки методу

перекладознавчого аналізу тексту мовні засоби творення та специфіку репрезентації такого комплексного явища як комічне у художніх текстах з огляду на культурну обумовленість даного феномену. Зокрема виявити та порівняти успішні перекладацькі стратегії та перекладацькі помилки у відтворенні даного феномену у художніх текстах.

Виклад основного матеріалу. Оскільки комічне є складним культурно-специфічним феноменом, відтворення даного явища становить неабиякі виклики для перекладача, передусім, коли мова йде про художній переклад. Визначення поняття комічного і досі становить труднощі для науковців, проте в межах культурологічного підходу вважаємо доцільним за основу взяти визначення даного явища за дослідником Х. Вітте, який розглядає комічне та гумор як «культуреми» [15, с. 187].

Окрім того, на міжкультурних розбіжностях у формах вираження гумору або комічного в різних культурах наголошує також дослідник Т. Унгер, який використовує таке поняття як «культура сміху» [14, с. 175]. Для досліджень специфіки художнього перекладу релевантним є те, що механізми творення комічного у свідомості представників різних культурних спільнот формуються під впливом історичних, соціальних та регіональних чинників і можуть суттєво різнитися. Тобто те, що буде вважатися комічним у межах однієї культури, для представників іншої культурної спільноти може зовсім таким не бути. Тут також постає питання успішного розпізнання та інтерпретації комічного у вихідному тексті перекладачем, як представником іншої лінгвокультурної спільноти.

Таким чином, ми можемо говорити про те, що і в процесі художнього перекладу перекладач певною мірою має справу з міжкультурною асиметрією, тобто з «потенційними розбіжностями у сприйнятті світу та цінностях» [4], а подекуди навіть у механізмах творення комічного у свідомості представників різних культурних спільнот. Однією з необхідних умов для розпізнання комічного у вихідному тексті та коректного відтворення авторської інтенції у перекладі є також наявність у перекладачів високий ступінь обізнаності перекладачів щодо географічних, етнокультурних, історичних або соціально-політичних реалій вихідного суспільства.

Окрім того, варто зауважити також, що перекладач художнього тексту має справу передусім з особистістю, естетичними поглядами автора художнього тексту та власне авторським заду-

мом. Основним завданням перекладача таким чином є те, що він має відтворити світогляд та ідіостиль письменника з огляду на можливу приналежність автора до іншого соціокультурного середовища, а отже проблемою можуть стати потенційні суттєві розбіжності у розумінні та творенні комічного.

Що стосується специфіки художнього перекладу, то важливо зазначити, що головна особливість художнього перекладу полягає в його естетичній функції, а завданням художнього перекладу передусім є передача образності та експресивності вихідного тексту та авторської інтенції. Для художніх текстів характерною є висока концентрація експресивних та культурно-забарвлених мовних елементів, до яких можемо віднести зокрема і комічне та такі його підвиди як пародія, сатира, гротеск, гумор, іронія, жарти тощо.

Як зазначає дослідник Т. Унгер, для створення естетичного та комічного ефекту автор художнього тексту «може використовувати весь свій мовний потенціал [14, с. 176]. Припустімо, що для створення гумористичного ефекту автор певного художнього тексту може послуговуватися такими лексичними та риторичними засобами, як гра слів, порівняння, епіфери, метафора, іронія, гіпербола, евфемізми, діалектизми, сленгізми, авторські новотвори тощо. Наявність таких мовних елементів у художньому тексті, які імпліковано передають гумористичний або комічний смисл, часто стає перекладацьким викликом у процесі художнього перекладу і потребує від перекладача творчих та креативних навичок. Оскільки прямий переклад у даному випадку може спричинити порушення ідейно-образної структури тексту та комічної інтенції автора. Як наслідок, основну мету перекладу не буде досягнуто. Тобто текст перекладу не викликати подібної реакції у цільової аудиторії, яку викликає вихідний текст у реципієнта вихідної культури. До того ж, варто зазначити, що стратегія відтворення таких мовних елементів вихідного тексту еквівалентними мовними засобами у тексті перекладу також може бути хибною для успішного відтворення комічного ефекту як авторського задуму, зокрема через потенційну розбіжність культурних асоціацій у вихідній та приймаючій культурі.

Для дослідження засобів репрезентації комічного саме в австрійській лінгвокультурі та успішних стратегій відтворення його у перекладі цікавими є твори письменника Томаса Бернгарда та їхні переклади українською мовою, виконані перекладачем Тимофієм Гаврилівим. Австрійський письменник і драматург Томас Бернгард вважа-

ється гострим критиком влади і суспільно-політичних настроїв свого часу, а його твори часто виступають сатирою на австрійське суспільство 20 ст. Т. Бернгард у своїй творчості хоча й зачіпає серйозні та глобальні суспільні проблеми, зокрема висвітлює усі недоліки тогочасного суспільного устрою та державної політики, проте свою світоглядну позицію до читачів письменник часто доносить саме через призму комічного.

Для більш детального вивчення природи явища комічного та аналізу способів його відтворення у художньому перекладі розглянемо прозову комедію «Alte Meister» та її переклад українською мовою «Старі майстри». Комедія «Старі майстри» була опублікована у 1985 році та стала вираженням критичної позиції Т. Бернгарда щодо держави, інституцій, суспільних устроїв, а також сатирою на погляди митців-сучасників письменника, провідною темою якої є висвітлення брехні та пристосуванства.

Події твору «Старі майстри» розгортаються у Віденському музеї історії мистецтв. Композиційна побудова твору складається із монологу вченого Ацбахера, який по пам'яті відтворює міркування та висловлювання мистецького критика Регера, час від часу такі монологи змінюються вже власне діалогами між героями. Регер у творчості Т. Бернгарда є одним із численних персонажів, які виступають гострими критиками своєї країни. За сюжетом комедії цей герой після періоду жажливих страждань у юності знаходить свій поклик у критиці мистецтва і пише критичні огляди для журналу «The Times». Регер дуже гостро критикує багатьох філософів, письменників, художників за відсутність власної позиції та готовність пристосовуватися до вимог суспільства, держави та церкви. Особлива його увага та критика направлена на погляди таких митців та філософів як Адальберт Штіфтер, Антон Брукнер та Мартін Гайдеггер, про творчість яких він висловлюється дуже жорстко, зовсім не підбираючи слів. Через даний твір Т. Бернгард передає своє світобачення та позицію під маскою комізму та іронізування над австрійськими суспільними реаліями та політичними поглядами мистецьких персоналій свого часу. Цікавими та перспективними для дослідження є мовні засоби репрезентації комічного у творах письменника та стратегії їх відтворення в українському перекладі.

Для створення комічного ефекту автор часто послуговується такими лінгвальними засобами як мовні новотвори, а саме авторські композити. Наприклад, коли герой комедії Регер розмірковує про філософа Мартіна Гайдеггера, він використо-

вує такі позначення з негативними конотаціями як «*Kitschkopf*» та «*Voralpenschwachdenker*», підкреслюючи недолугість та несмак, які Рeger приписує працям даного філософа: «*Heidegger war ein Kitschkopf, sagte Reger, genauso wie Stifter, aber doch noch viel lächerlicher als Stifter, der ja tatsächlich eine tragische Erscheinung gewesen ist zum Unterschied von Heidegger, der immer nur komisch gewesen ist, ebenso kleinbürgerlich wie Stifter, ebenso verheerend größenwahnsinnig, ein Voralpenschwachdenker, wie ich glaube, gerade recht für den deutschen Philosophieintopf*» [7, с. 67].

Тут Т. Бернгард для створення комічного ефекту використовує авторські композити з компонентами, які мають негативну семантику, поєднуючи компонент «*Kitsch*», що позначає «ницість та несмак» [10] із компонентом «*Kopf*», що в німецькій мові використовується для загального позначення певних ознак особи (adjektiv + Kopf), за аналогією «*Sturkopf*» – «вперта людина» [11], «*Kitschkopf*» – «людина, для якої характерні халтура та несмак».

У перекладі українською мовою Тимофій Гаврилів для відтворення комічного ефекту авторських композитів у тексті оригіналу послуговується також авторським прикметником «*кічолобий*», що дозволяє зберегти авторську семантику та комічність вихідного позначення для української аудиторії. Таким чином вважаємо, що авторську комічну інтенцію у перекладі було успішно відтворено: «*Гайдеггер був таким самим кічолобим, як і Штіфтер, але ще кумеднішим, аніж Штіфтер, адже Штіфтер як-не-як – постать трагічна на противагу...*» [1, с. 70].

Наступний авторський композитум «*Voralpenschwachdenker*», який складається із таких компонентів як «*Voralpen*» що вказує на певну ознаку за місцевістю («перед Альпами»), та обценного номінального композита «*Schwachdenker*», що позначає «бідну на розум людину» перекладач Т. Гаврилів в україномовному варіанті відтворив за допомогою словосполучення (прикметник + іменник) «*приальпійський слабомисл*», розширивши переклад додатковим компонентом «такий собі», що для української аудиторії успішно передає комічність вислову. Окрім того перекладач підсилив стилістичне забарвлення другого компоненту авторським еквівалентом «слабомисл», тим самим вдало відтворивши комічний ефект: «*Гайдеггера, котрий завжди був не більше, ніж смішним, таким самим дрібноміщанським, як Штіфтер, таким самим самозакоханим, таким собі приальпійським слабомислом, як мені*

видається, саме враз для німецької філософської кулеші» [1, с. 70].

Описуючи свої міркування щодо Штіфтера Рeger порівнює його з філософом Гайдеггером, назвавши останнього «*lächerlicher nationalsozialistischer Pumphosenspießer*». У цьому випадку Т. Бернгард для створення комічності та посилення емоційного забарвлення виразу Рegerа також послуговується авторським композитом, який складається з таких компонентів як «*Pumphosen*», що означає з німецької «шаровари» та «*Spießer*», що означає «обиватель» [11]. Для відтворення комічного ефекту такого опису Мартіна Гайдеггера перекладач в україномовному тексті використовує авторський відповідник «*шароварник*», що в українській культурі асоціюється з негативним поняттям «шароварництво». Таким чином для української цільової аудиторії зберігається комічний та емоційно-забарвлений відтінок даного висловлювання Рegerа, тобто перекладачеві вдалося успішно відтворити інтенцію автора.

Варто зазначити, що для Т. Бернгарда характерне вживання не лише номінальних композитів, але й також вербальних композитів із негативним компонентом, зокрема із компонентом «*Kitsch*». Наприклад, коли Рeger критикує творчість Штіфтера, наголошуючи на тому, що останній у своїх картинах описує природу халтурно та без смаку, Рeger використовує дієслово «*verkitschen*»: «*Stifter hat aber die Natur gar nicht beschrieben, er hat sie nur verkitscht*» [7, с. 77], використовуючи дієслово «*verkitschen*», що з німецької означає «робити щось халтурним та позбавленим смаку» [10]. У перекладі українською Т. Гаврилів використовує відповідник «*ображати*», тим самим створюючи комічний ефект за допомогою певної гри слів «*зображати природу*» – «*ображати*»: «*Проте Штіфтер ніколи не зображав природи, радше ображав...*» [1, с. 80]. Таке рішення перекладача дещо порушує вихідний зміст виразу, що проте не є критичним і в цілому передає авторську інтенцію. Хоча у тексті оригіналу в даному випадку гра слів відсутня «*beschreiben*» – «*verkitschen*», проте саме за рахунок гри слів у тексті перекладу «*зображати природу*» – «*ображати*» комічний ефект підсилюється.

Слід зазначити також, що для відтворення дієслова «*verkitschen*» перекладач Т. Гаврилів обирає різні відповідники, залежно від контексту. Наприклад Рeger, звинувачуючи Штіфтера та Гайдеггера у тому, що вони «зіпсували» літературу та філософію, використовує теж саме дієслово «*verkitschen*»: «*Hat Stifter die hohe Literatur*

auf die unverschämteste Weise total verkitscht, so hat Heidegger, der Schwarzwaldphilosoph Heidegger, die Philosophie verkitscht, Heidegger und Stifter haben jeder für sich, auf seine Weise, die Philosophie und die Literatur heillos verkitscht» [7, с. 78].

Так наприклад, вищезазначений відповідник «ображати» використовується перекладачем лише в одному реченні для створення гри слів, але в даному випадку перекладач, проявляючи свою креативність, для підсилення емоційної забарвленості обирає такі відповідники як «зіпсувати» та «спаскудити»: *«Штіфтер завжди нагадував мені Гайдеггера, цього вайлуватого націонал-соціалістичного шароварника. Якщо Штіфтер найнахабнішим робом спаскудиє красне письменство, то шварцвальдський філософ Гайдеггер зіпсував філософію»*[1, с. 81].

Цікавим для дослідження є також приклад використання автором іронічної метафори, коли персонаж Рeger називає австрійських громадян «жертвами держави» та «кормом», яким годуються «ненаситна держава»:

«Die Menschen, die wir sehen, sind Staatsopfer und die Menschheit, die wir sehen, ist nichts anderes als das Staatsfutter, mit welchem der immer gefräßiger werdende Staat gefüttert wird» [1, с. 90]. У перекладі Т. Гаврилів для відтворення іронічності та комічності такої метафори використовує стилістично знижені відповідники «державне їдло» та «ненажерлива державна пелька»: *«Людство, яке нам дано бачити, – це державне їдло, що ним починають дедалі ненажерливішу державну пельку»* [1, с. 90].

Томас Бернгард часто для створення комічного ефекту використовує іронічні порівняння. Так наприклад, коли Рeger знову ж таки висловлює свою думку щодо вигляду Гайдеггера, він порівнює його з «жирним офіцером на пенсії» вживши такий прикметник як «feist», що є стилістично зниженим прикметником і з німецької мови може перекладатися як «жирний» або «нахабний»: *«Ich habe eine Reihe von Fotografien gesehen, die eine zuhöchst talentierte Fotografin von Heidegger, der immer ausgesehen hat wie ein pensionierter feister Stabsoffizier, gemacht hat, sagte Reger, und die ich Ihnen einmal zeigen werde»* [7, с. 95].

У перекладі українською мовою комічність даного висловлення у бік Гайдеггера перекладач відтворив за допомогою стилістично забарвленого іменника «офіцерище», що надає висловленню дещо іронічного відтінку. Натомість стилістично знижений прикметник «feist» перекладачем було відтворено більш нейтральним українськомовним відповідником «огрядний», що

в цілому не вплинуло негативно на комічність висловлення за рахунок компенсації стилістично зниженим іменником:

«Мені доводилось бачити світлини Гайдеггерового фотографа, талановитої жінки, казав він, на них Гайдеггер виглядає, немов огрядний штабний офіцерище, колись я Вам їх покажу» [1, с. 97].

Наступний приклад іронічного порівняння можемо прослідкувати, коли Рeger висловлює своє бачення Римсько-католицької церкви того часу і порівнює Папу Римського із нафарбованою лялькою, підкреслюючи що той в очах Рeger є посміховиськом: *«Wissen Sie, der katholische Papst sitzt als geschminkte gefinkelte Weltreisepuppe unter seiner kugelsicheren Glasglocke, umgeben von seinen geschminkten und gefinkelten Ober- und Unterpuppen, wie abstoßend lächerlich!»* [7, с. 106]. У перекладі Т. Гаврилів підсилив дане комічне порівняння, додавши до вихідного виразу прислівник «недоладно», якого не було у вихідному тексті «недоладно нарум'янена лялька», яке проте для української аудиторії значно підсилює комічність виразу. Окрім того комічний ефект перекладач підсилив додавши у цільовий вираз україномовний вигук для вираження огиди та незадоволення «-фе», що сприяло успішному відтворенню комічного як авторської інтенції: *«Знаєте, католицький Папа – наче недоладно нарум'янена мандрівна лялька під куленепробивним склочіпком у почти нарум'яненних і недоладних архіляльок, фе»* [1, с. 108].

Розглянемо також випадки, коли перекладач нейтральні лексичні одиниці у тексті перекладу задля створення комічного ефекту відтворює культурно-забарвленою або експресивною лексикою у перекладі.

Наприклад, коли Рeger розмірковує про Адальберта Штіфтера, він зазначає, що читав його твори у юності, коли йому було дванадцять та шістнадцять років і тоді ще не мав критичного мислення, аби правильно оцінити творчість письменника: *«Ich habe Stifter in meiner Jugend gelesen und hatte eine auf diesen Leseerlebnissen begründete Erinnerung an ihn. Ich hatte Stifter mit zwölf und mit sechzehn Jahren gelesen, in einem für mich völlig unkritischen Zeitalter»*[7, с. 119]. Т. Гаврилів у перекладі даного висловлення Рeger використовує алюзію на твір «Мені тринадцятий минало» Т.Г. Шевченка, послуговуючись дещо видозміненою строфою із даного твору: *«Мені випало читати Штіфтера замолоду, тож і збереглися приємні враження, адже тоді мені дванадцятий минало, згодом шістнадцятий, вік,*

принаймні щодо мене, аж ніяк не сприяв критичному баченню» [1, с. 121].

Наступним прикладом використання культурно-забарвлених компонентів у тексті перекладу є розповідь Рegera про сім'ю іншого персонажу комедії Ірзіглера. Рeger, коли говорить про сім'ю та дітей Ірзіглера, описує свої враження наступним чином: «*Eine Frau mit einer so hysterischen Tierstimme und mit einem so hennenhaften Gang und ein Mann wie Irrsigler, der so ausgeglichen und so angenehm ist*» [7, с. 95]. Томас Бернгард для створення комічного ефекту порівнює голос дружини персонажу з «істеричним тваринним вигуками», а в її манері ходити заходить подібність з куркою. У перекладі Т. Гаврилів відтворив порівняння з комічною інтенцією за допомогою культурно-забарвленого порівняння, яке є асоціативно ближчим для української аудиторії – «скрекоче, ніби сорока» та «перевалюється, мов та качка»: «*кі де це Ірзіглер вишпортав таку жінку – скрекоче, ніби сорока, а перевалюється, мов та качка, ніяк не доберу*» [1, с. 93]. Такий спосіб перекладу дещо порушує вихідний зміст, проте завдяки тому, що обрані відповідники є ближчими до української культури, бажаний комічний образ дружини Ірзіглера було відтворено.

У наступному прикладі Рeger говорить про дітей Ірзіглера, виражаючи своє негативне враження про них. Тут для підкреслення комічності висловлювання та зневажливого ставлення Рegera Т. Бернгард використовує композит із таких компонентів, як власне прізвище героя «Irrsigler» та компонент «Kinder»: «*Und natürlich haben die Irrsiglerkinder fast alles von der Mutter, fast nichts vom Vater. Eines mißglückter als das andere, so Reger*» [7, с. 90]. Т. Гаврилів у тексті перекладу для збереження комічного ефекту відтворив даний композит за допомогою україномовного композиту, додавши до прізвища «Ірзіглер» типовий для україномовних прізвищ суфікс «-чук»: «*А ірзіглерчуки, звичайно ж, удалися у свою мамцю, зате від татка жодної ціхи не впадували. Яке коріння, таке й насіння, – мудрував Рeger*» [1, с. 87]. Окрім того, для підсилення комічного ефекту перекладач вирішив нейтральні вирази вихідного тексту відтворити експресивними та культурно-забарвленими відповідниками українською мовою: вираз «*fast nichts vom Vater haben*», дослівно «майже нічого не мати/успадкувати від батька», перекладач відтворив експресивним культурно-забарвленим відповідником «*жодної ціхи не впадувати*». А вихідний зворот «*Eines mißglückter als das andere*», що дослівно означає «один невдаліший за іншого», було відтво-

рено україномовним прислів'ям «*Яке коріння, таке й насіння*».

Такий спосіб перекладу з одного боку є успішним у сенсі відтворення експресивності та створення комічного ефекту для цільової культури. Але з іншого боку, коли мова йде про передачу іронічного образу конкретного суспільства, тобто конкретної культури, такий спосіб перекладу може призвести до порушення ідейно-образної структури тексту оригіналу. Оскільки культурно-забарвлена лексика в українській аудиторії викликати асоціації власне з українською культурою, а завданням є відтворити образ та проблеми саме австрійського суспільства, така стратегія може бути хибною. Отже, цікавим та дискусійним залишається питання, чи доречно в даному випадку використання культурно-забарвлених відповідників у тексті перекладу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, завдяки перекладознавчому аналізу прозової комедії австрійського письменника Томаса Бернгарда, можна припустити, що комічне в австрійській лінгвокультурі може реалізуватися через такі мовні засоби як авторські новотвори, а саме авторські номінальні та вербальні композити із негативною семантикою, обсценні та стилістично знижені лексичні одиниці, іронічні метафори, іронічні порівняння.

У перекладі були використані такі способи передачі комічного як відтворення авторських номінальних композитів у тексті оригіналу авторськими новотворами зі схожою семантикою у перекладі, компенсація комічного ефекту за допомогою гри слів, відтворення стилістично зниженої лексики контекстуальними відповідниками та відтворення стилістично нейтральної лексики експресивними або культурно-забарвленими лексичними одиницями.

У цілому український варіант характеризується вищим ступенем експресивності за рахунок частого вибору перекладачем культурно-забарвлених та експресивних відповідників. Останній спосіб перекладу однак є доволі дискусійним, коли мова йде про відтворення образу певного суспільства, тобто певної культури і може призвести до порушення авторської інтенції та ідейно-образної структури твору.

Подальшого вивчення потребують механізми творення комічного у австрійській лінгвокультурі та засоби його мовної репрезентації з урахуванням культурної специфіки даного явища. Перспективним є також поглиблення подальших досліджень лексико-семантичних, логі-

ко-семантичних та прагматичних засобів реалізації комічного із залученням більшого корпусу лінгвістичних даних. Зокрема перспективним є поглиблення досліджень успішних переклада-

цьких стратегії відтворення комічного у художніх текстах та перекладацьких помилок, що сприятиме уникненню нейтралізації та втрати комічного як авторської інтенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бернгард Т. Старі майстри / пер. з нім. Т. Гаврилів. Харків : Фоліо, 2013. 474 с.
2. Колесник Р.С. Відтворення комічного у художньому перекладі (на матеріалі творів німецькомовних авторів ХХ століття): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.06. Київ, 2011. 262 с.
3. Лазер Т. В. Лексико-семантичні засоби вербалізації комічного у великій прозі Луїджі Піранделло. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2016. № 36. С. 50–64.
4. Міжкультурна й міжмовна комунікація: проблеми, питання, вирішення / ред. Ю. О. Шепель. Дніпро : Акцент ПП, 2018. 336 с.
5. Некряч Т. Є., Кам'янець А. Б. Інтертекстуальна іронія і переклад : монографія. Київ : Вид. Карпенко В. М., 2010. 176 с.
6. Савіна Ю. О. Когнітивні механізми та мовні засоби створення комічного: методологія дослідження (на матеріалі творів Джерома К. Джерома). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2012. № 22. С. 87–90.
7. Bernhardt T. *Alte Meister*. Berlin : Suhrkamp Verlag., 2021. 310 p.
8. Fehlauer-Lenz I. Von der übersetzten Ironie zur ironischen Übersetzung – zur Problematik interkulturellen Übersetzens literarischer Texte anhand eines spanisch- und deutschsprachigen Beispiels (J. Cortázar: *Rayuela* und T. Mann: *Der Zauberberg*) : doctoral dissertation. Wittenberg, 2008. 339 p. URL: <http://sundoc.bibliothek.uni-halle.de/diss-online/08/08H316/t1.pdf> (date of access: 03.04.2024).
9. Lindthorst S. *Rhetorische Eigenschaften des Witzes*. Duisburg, Köln: WiKu, 2008. 130 p.
10. *Oxford Languages: a Deutsches Wörterbuch*. URL: <https://languages.oup.com/google-dictionary-de> (date of access: 10.04.2024).
11. *Pons: deutsch-ukrainisches Wörterbuch*. URL: <https://de.pons.com/text-übersetzung/deutsch-ukrainisch> (date of access: 10.04.2024).
12. Pylypenko R. Zur Kulturspezifik des Humoristischen in der schönen Literatur. *Cogito. Multidisciplinary research journal*. 2021. P. 202–208.
13. Santana López B. *Wie wird das Komische übersetzt? Das Komische als Kulturspezifikum bei der Übersetzung spanischer Gegenwartsliteratur*. Berlin: Frank & Timme GmbH, 2006. 435 p.
14. Unger T. *Differente Lachkulturen? Fremde Komik und ihre Übersetzung*. Tübingen: Gunter Narr, 1995. 327 p.
15. Witte H. *Die Kulturkompetenz des Translators: Begriffliche Grundlegung und Didaktisierung*. 9th ed. Tübingen: Stauffenburg, 2020. 235 p.